

การตั้งถิ่นฐานมนุษย์

อาจารย์ ดร.วรเมธ ยอดบูน
ภาควิชาสังคมศาสตร์และพลศึกษา
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ

แนวคิดการตั้งถิ่นฐานมนุษย์

- ◆ องค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์
- ◆ หน่วยของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์
- ◆ ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์
- ◆ ขีดจำกัดการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน

องค์ประกอบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ (Ekistic Elements)

◆ดอคซีเอติส (Doxiadis) สถาปนิกชาวกรีกเสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ดังนี้

- ธรรมชาติ (nature)
- มนุษย์ (anthropo)
- สังคม (society)
- อาคาร(shelter)
- โครงข่ายระบบ (networks)

หน่วยของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ (Ekistic Units)

♦ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์มีหลายระดับ แต่ละระดับมีขนาด
การเติบโต และการทำหน้าที่ขององค์ประกอบต่างกัน

- บ้าน
- หมู่บ้าน
- เมือง
- มหานคร
- อภิมหานคร
- ประเทศ
- โลก

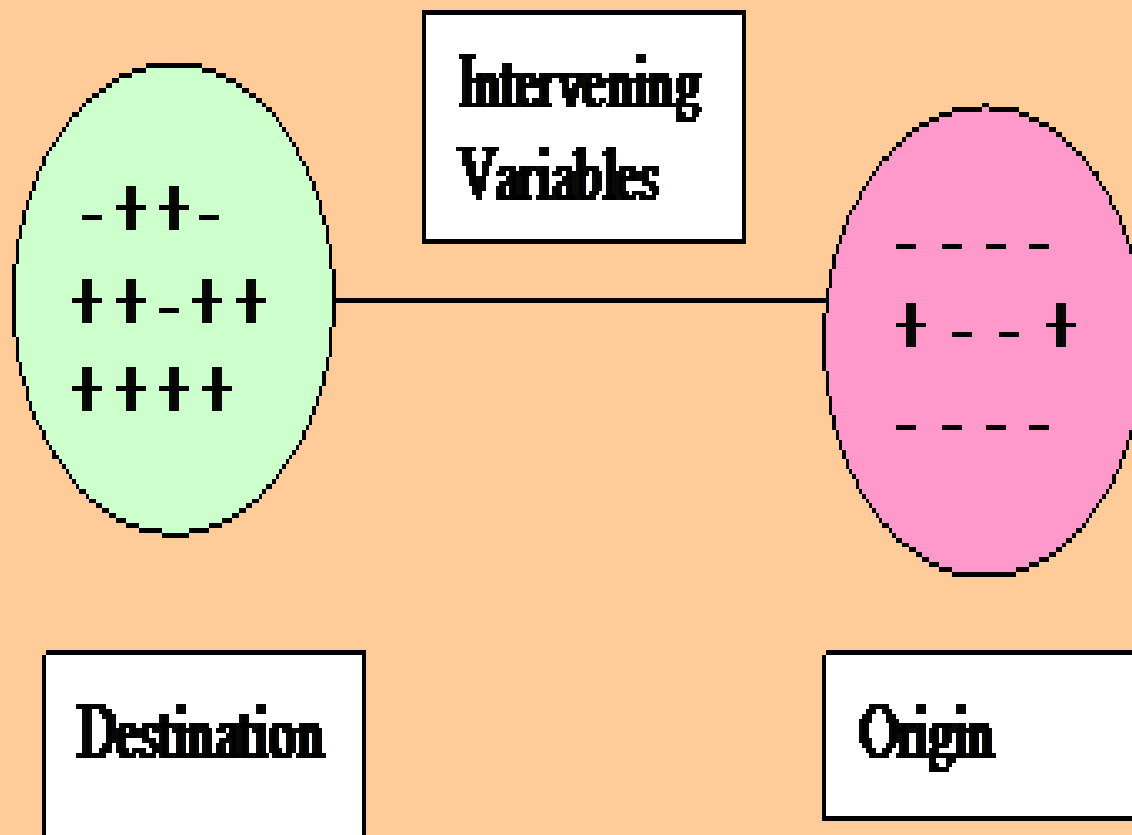
ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ (Human Settlement-Systems)

♦ ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ องค์ประกอบต่าง ๆ จะทำงานร่วมกันเพื่อให้มนุษย์ที่อยู่ในถิ่นฐานนั้น ๆ มีความสุข

1. ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงพฤติกรรม
2. ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงกายภาพ

1. ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงพฤติกรรม

- ♦ มีองค์ประกอบหลักคือ ประชากร ที่อยู่อาศัย โครงสร้างงาน โครงข่ายระบบ (การคมนาคม การสื่อสาร สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ)
- ♦ ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงปริมาณหรือขนาดองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในหน่วยการตั้งถิ่นฐานตามกาลเวลา
 - ประชากรกับอัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่น และปริมาณงาน

ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงพฤติกรรม (ต่อ)

♦ ในพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า กระบวนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ที่ดี ก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้อาศัยต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ

-บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึงบุคคลที่รู้จักใช้กำลัง 4 อย่างเป็น คือ กำลังกาย กำลังความรู้ กำลังความคิด และกำลังความดี

-ธรรมเป็นที่สบาย หมายถึง มีแหล่งกำเนิดความรู้และความดี มีการอบรมถ่ายทอดความรู้และความดีระหว่างผู้คน

-อาหารเป็นที่สบาย หมายถึงมีแหล่งผลิตอาหารที่มีคุณภาพ

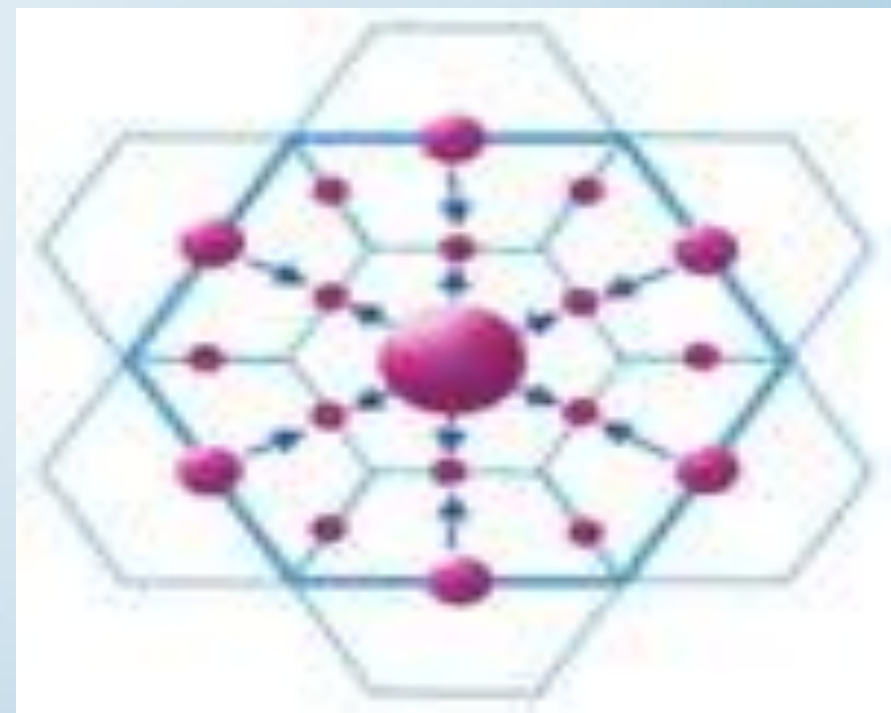
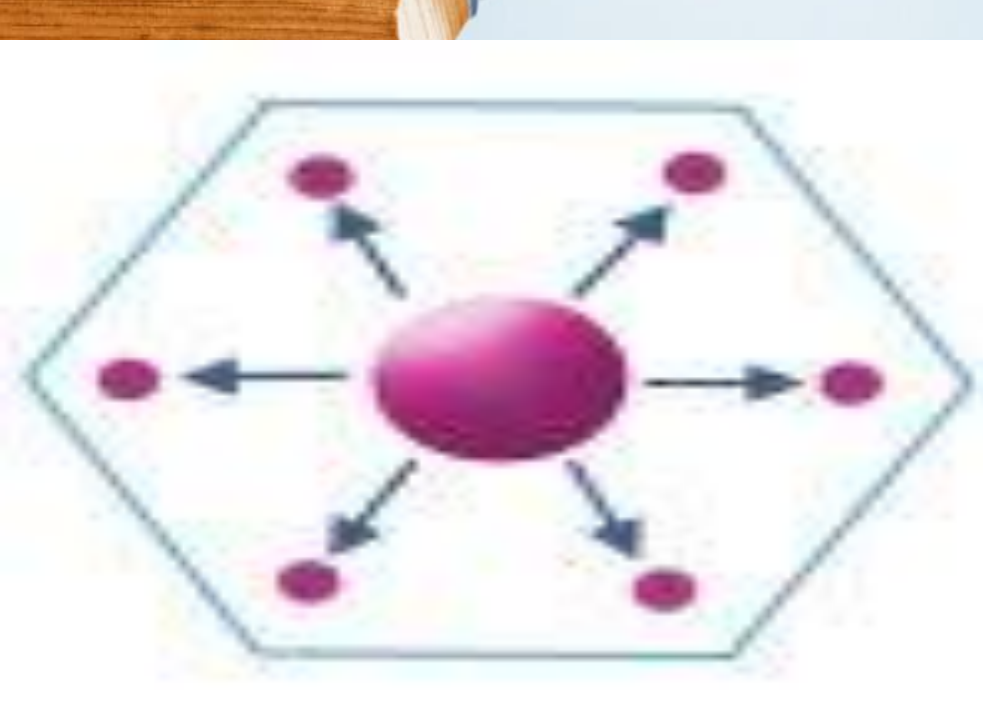
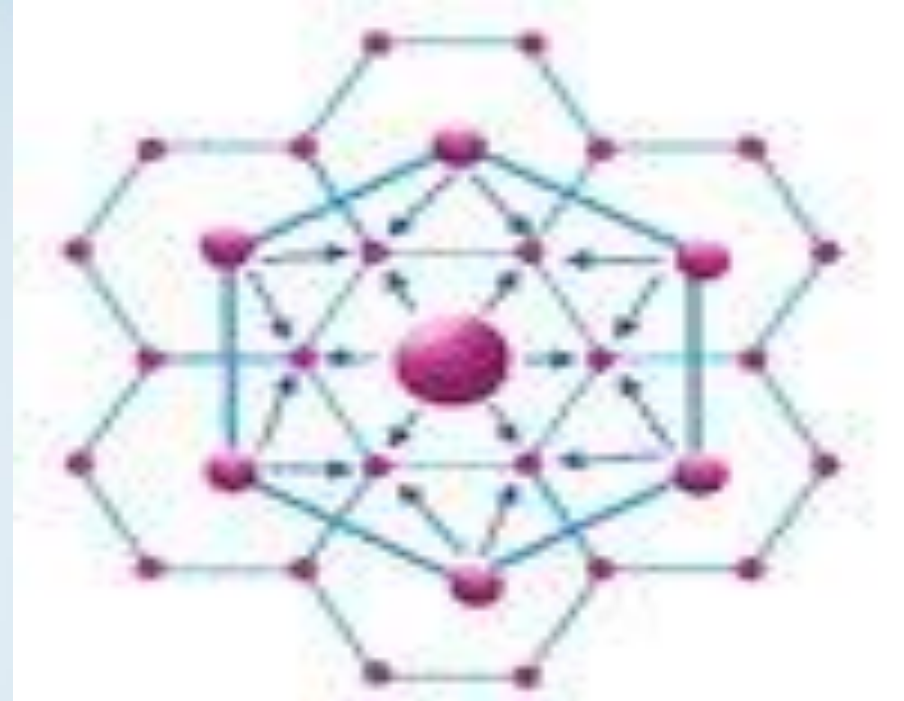
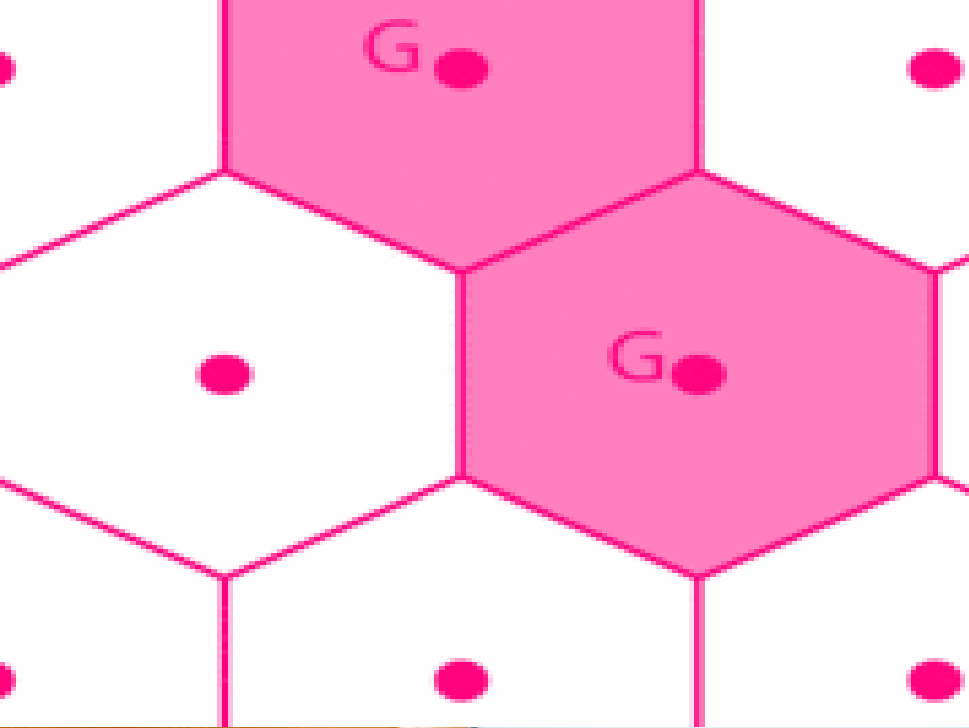
-อาวาสเป็นที่สบาย หมายถึง อาคารพักอาศัย ระบบขนส่ง ระบบสาธารณูปการถูกสุขลักษณะ มั่นคง ปลอดภัย และสะดวก

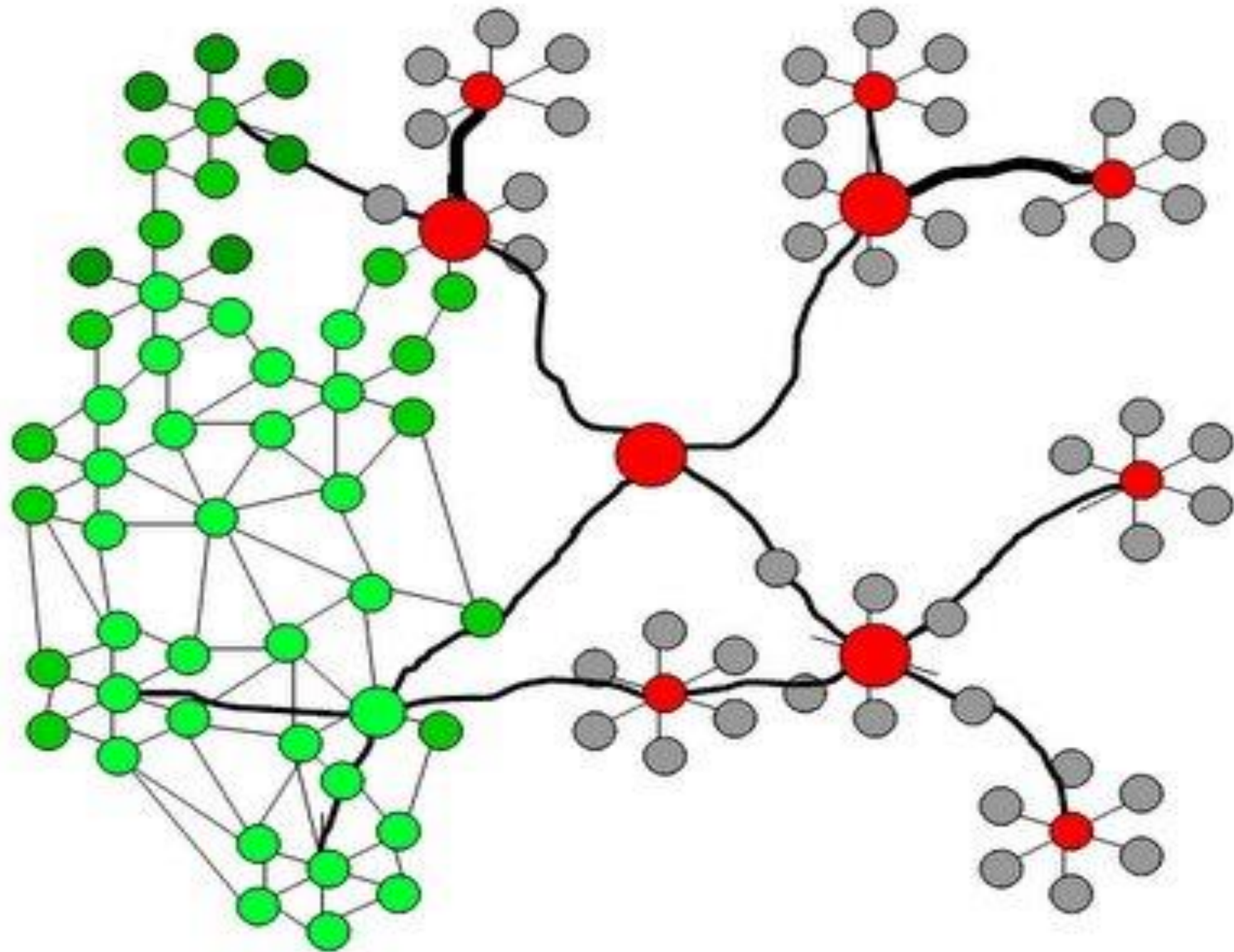
2. ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงกายภาพ

♦ การศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยการตั้งถิ่นฐานในลำดับความสำคัญของการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางบริการ

- ทฤษฎีย่านกลาง (Central Place Theory) คือหน่วยการตั้งถิ่นฐานแต่ละระดับจะมีศูนย์กลางบริการทางด้านการค้าอยู่ในแต่ละหน่วย โดยปริมาณและคุณภาพสินค้าที่ให้บริการก็จะไม่เหมือนกัน

- ร้านค้าในระดับกลุ่มบ้านจะมีขนาดเล็กที่สุด ส่วนห้างสรรพสินค้าในเมืองใหญ่จะมีชนิดและปริมาณของสินค้ามาก เช่น มาบุญครอง สยามพารากอน เซ็นทรัลสาขาต่าง ๆ เป็นต้น

ระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์เชิงกายภาพ(ต่อ)

- ♦ การศึกษาการใช้ที่ดินภายในหน่วยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์
 - การจัดสรรที่ดินตามมูลค่าและความคุ้มกับผลตอบแทนการให้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ
 - ศูนย์กลางเมืองจะมีราคาที่ดินสูงและราคาที่ดินจะลดลงแปรผกผันกับระยะทางจากศูนย์กลางเมือง
 - การตั้งถิ่นฐานระดับเมืองของประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ จะมีย่านธุรกิจเป็นศูนย์กลางเมือง
 - ⇒ ประเทศพัฒนาแล้ว ย่านพักอาศัยของคนมีฐานะจะอยู่ชานเมือง
 - ⇒ ประเทศกำลังพัฒนา ย่านคนจนจะอยู่ชานเมือง และย่านคนรวยหรือคนชั้นสูงจะอยู่เป็นแนวต่อจากย่านศูนย์กลางธุรกิจ

การตั้งถิ่นฐานในเขตเมือง

- ◆ **Concentric Zone Theory**
- ◆ **Sector Theory**
- ◆ **Multiple Nuclei Theory**

เบอร์เจสส์กับ Concentric Zone Theory

♦Burgess ได้สร้างทฤษฎีการแบ่งเขตพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์ โดยสังเกตจากการเติบโตและการขยายตัวของนครชิคาโก

1. เขตศูนย์กลางธุรกิจ (concentric business district) เป็นศูนย์กลางของอาคารสูงระฟ้า ธุรกิจสำคัญ ๆ ห้างสรรพสินค้า โรงแรม ธนาคาร และอื่น ๆ

2. เขตการเปลี่ยนผ่าน (zone of transition) เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของธุรกิจชั้นใน เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและไม่ใช่ ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นคนระดับล่าง ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เป็นแหล่งรวมของมิจฉาชีพและโสเภณี

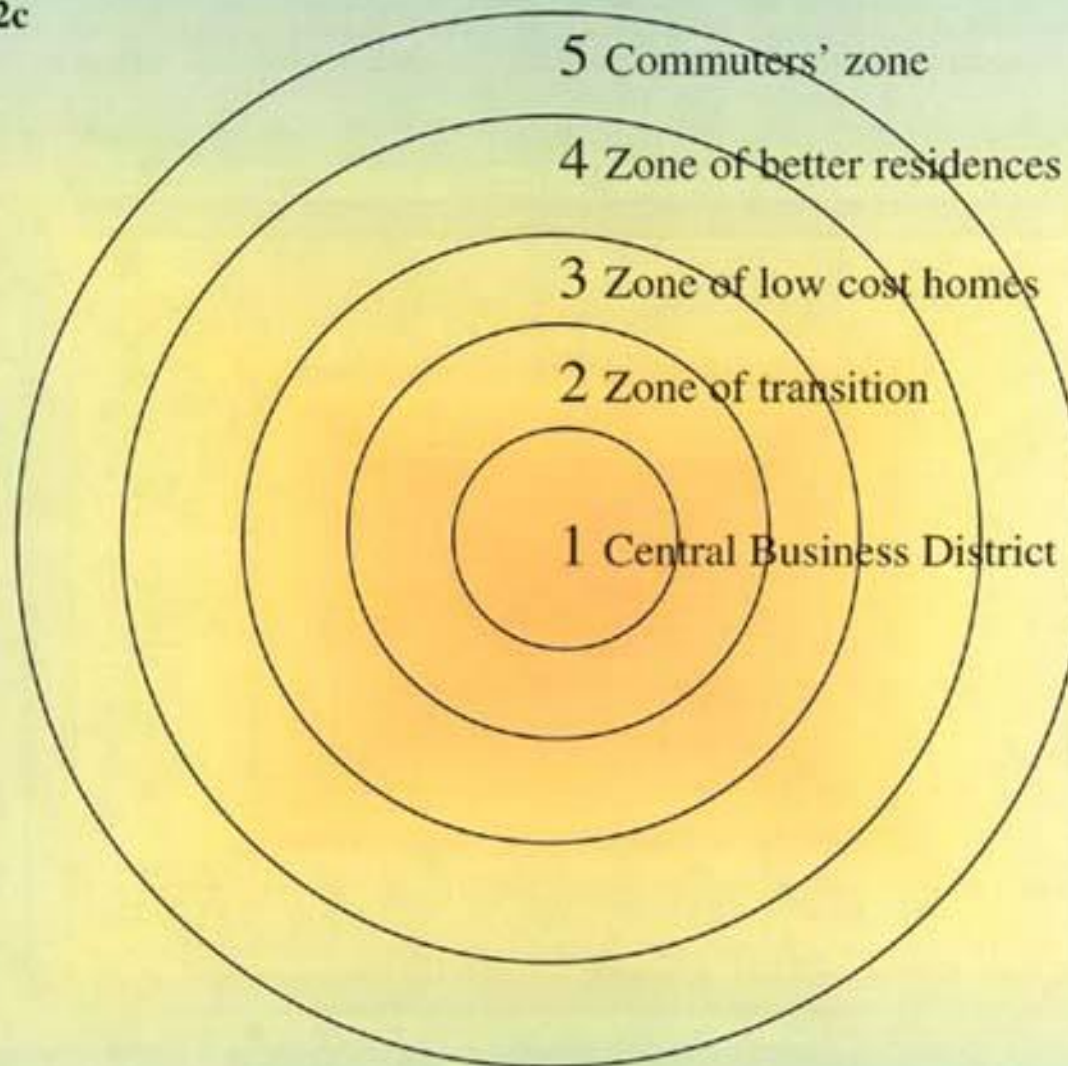
3. เขตของผู้ใช้แรงงาน (zone of workingmen's home) ผู้อยู่อาศัยคือลูกหลานของผู้อพยพ เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีรายได้สูงกว่าพวกที่ยากจนในเขตที่สอง

เบอร์เจสส์กับ Concentric Zone Theory (ต่อ)

4. เขตที่อยู่อาศัยของชนชั้นกลาง (zone of middle class dwellers) ผู้ที่อยู่อาศัยได้แก่ พวกนักวิชาชีพ นักธุรกิจระดับกลาง และพวกที่ทำงานในสำนักงานและธุรกิจต่าง ๆ

5. เขตที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้สูง (commuter's zone) เป็นเขตชานเมืองอยู่ชายขอบเขตอิทธิพลของนคร ระบบการคมนาคมขนส่งที่ก้าวหน้า ทำให้คนกลุ่มนี้เข้าไปทำงานในเมือง และมีที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนนอกเมือง

Figure 3.2c

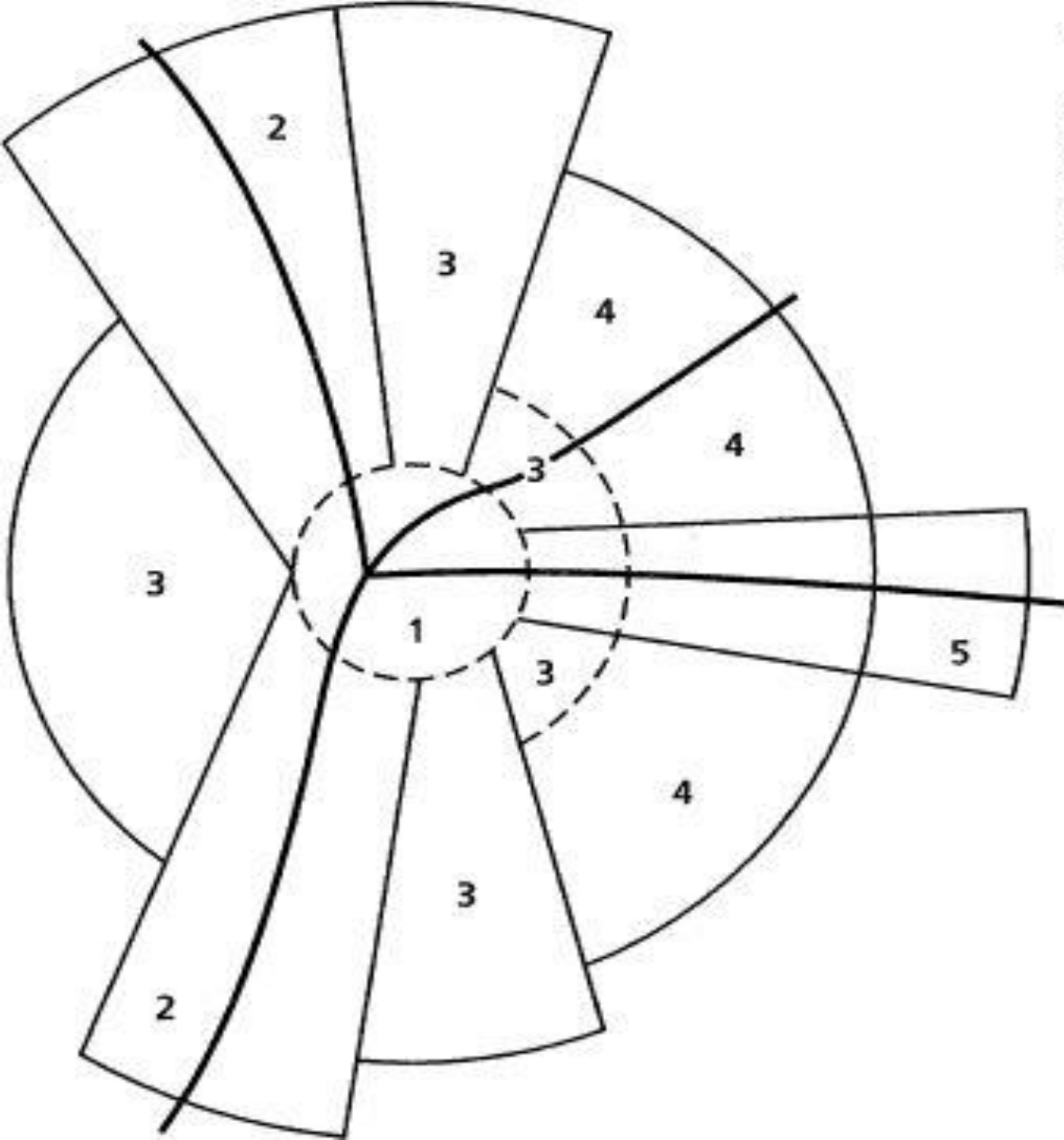

The Concentric Zone Theory of Urban Spatial Structure

Source: Adapted from Chapin and Kaiser (1979)

ฮอยท์ กับ Sector Theory

- ◆Homer Hoyt (1939) ได้เสนอ Sector Theory ที่ได้จากการศึกษาการขยายตัวของนคร 142 นครในอเมริกา Hoyt พบว่า
 - การกระจายตัวของนครออกเป็นเขตต่าง ๆ ไม่มีลักษณะวงแหวน แต่ละเขตในนครเกิดขึ้นในลักษณะเป็นภาคหรือชิ้นเค้ก (sector) โดยข้อกำหนดของเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญเหมือนหมวดปลาหมึกที่แผ่ขยายไปทุกทิศทาง
 - เมื่อประชากรในนครเพิ่มขึ้น กลุ่มที่มีรายได้สูงจะโยกย้ายออกไปรอบนอกตามเส้นทางคมนาคมและถนนที่สำคัญในทางกลับกันคนที่มีรายได้น้อยจะโยกย้ายเข้าไปอยู่ในเขตอาคารเก่าแก่หรือในแหล่งเสื่อมโทรมที่เป็นเขตที่ถูกละทิ้ง

— Transport artery

- 1 CBD
- 2 Manufacturing
- 3 Poor housing
- 4 Medium housing
- 5 Superior housing

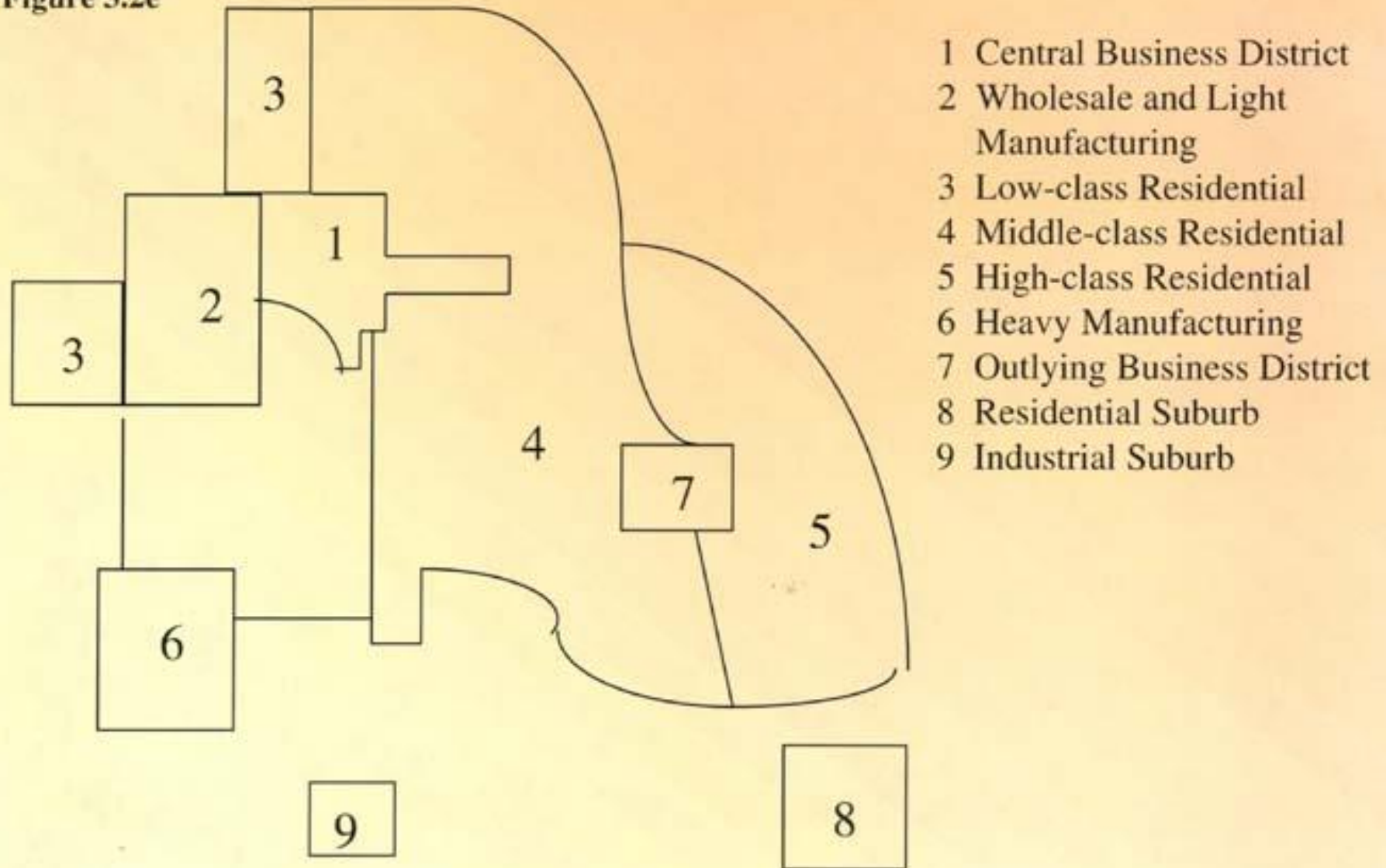
ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory)

◆เมืองไม่ได้มีศูนย์กลางเพียงแห่งเดียว ที่มีหลากหลาย
ศูนย์กลาง

- ศูนย์กลางธุรกิจ
- ศูนย์กลางอุตสาหกรรม
- ย่านที่อยู่อาศัย
- ย่านการศึกษา ฯลฯ

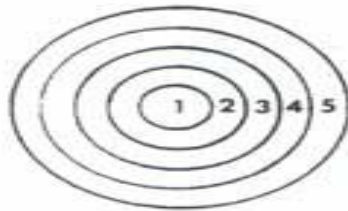
◆ศูนย์กลางดังกล่าวกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไปหลาย ๆ จุด เพื่อ
สะดวกในการให้บริการแก่ผู้คนอย่างทั่วถึง

Figure 3.2e

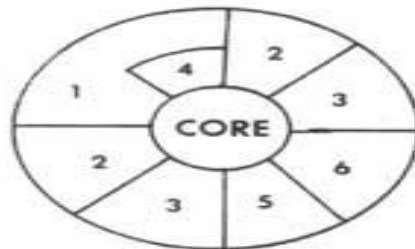
The Multiple Nuclei Concept of urban spatial structure

Source: Adapted from Chapin and Kaiser (1979)

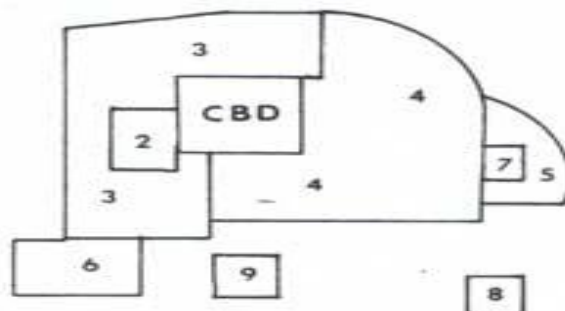
Concentric Zone Theory, Burgess, 1929

1. Central Business District
2. Zone of Transition
3. Zone of Independent Working Men's Housing
4. Zone of Better Residences
5. Commuters Zone

The Sector Theory, Hoyt, 1934

1. High Rent District
2. Intermediate Rent
3. Low Rent Residences
4. Education and Recreation
5. Transportation
6. Industrial

Multiple Nuclei, Ullman and Harris, 1945

1. CBD in large cities within:
Retail District
Financial District
Theater District
Government District
2. Wholesale and Light Manufacturing
3. Lower Class Residential
4. Middle Class Residential
5. Upper Class Residential
6. Heavy Manufacturing
7. Business Subcenters
8. Residential and Dormitory Communities
9. Industrial Areas

การตั้งถิ่นฐานในเขตชนบท

- ◆ Cluster Settlement
- ◆ Scattered Settlement
- ◆ Line Settlement

Cluster Settlement

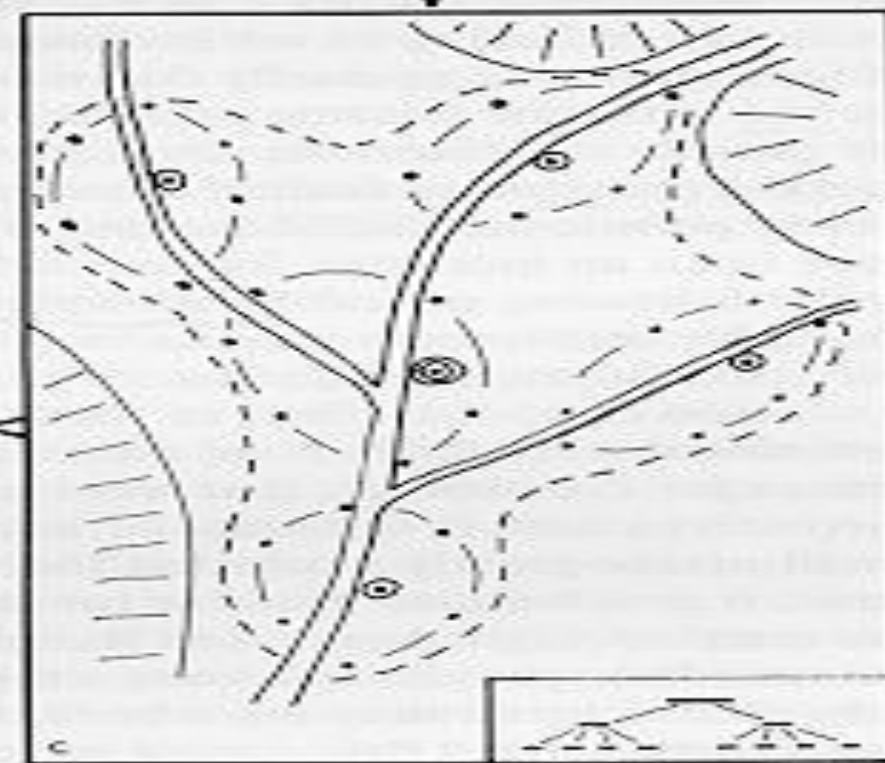
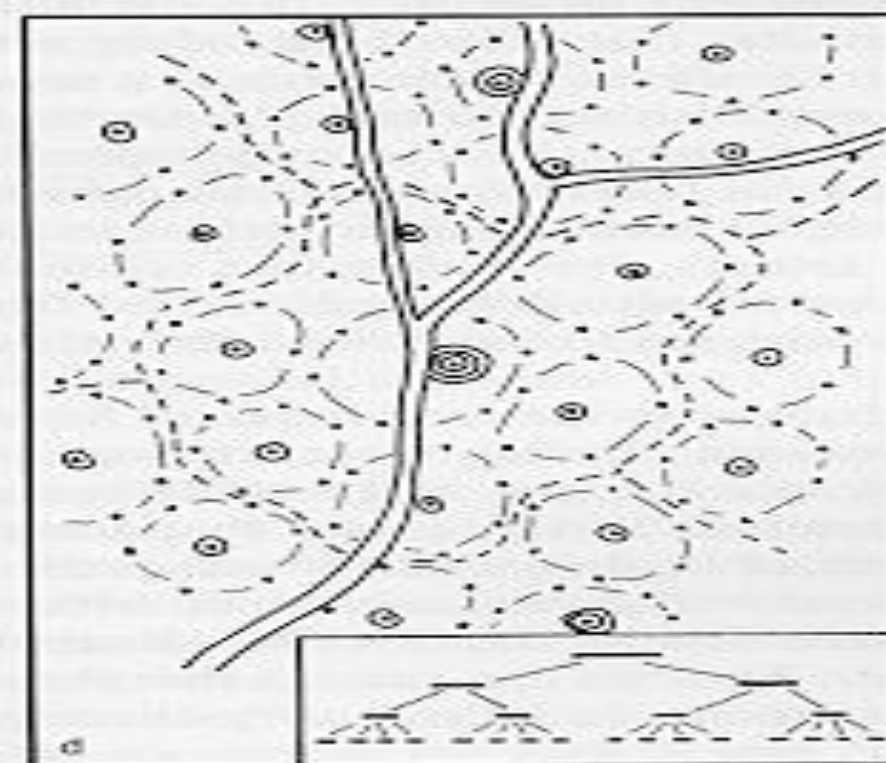
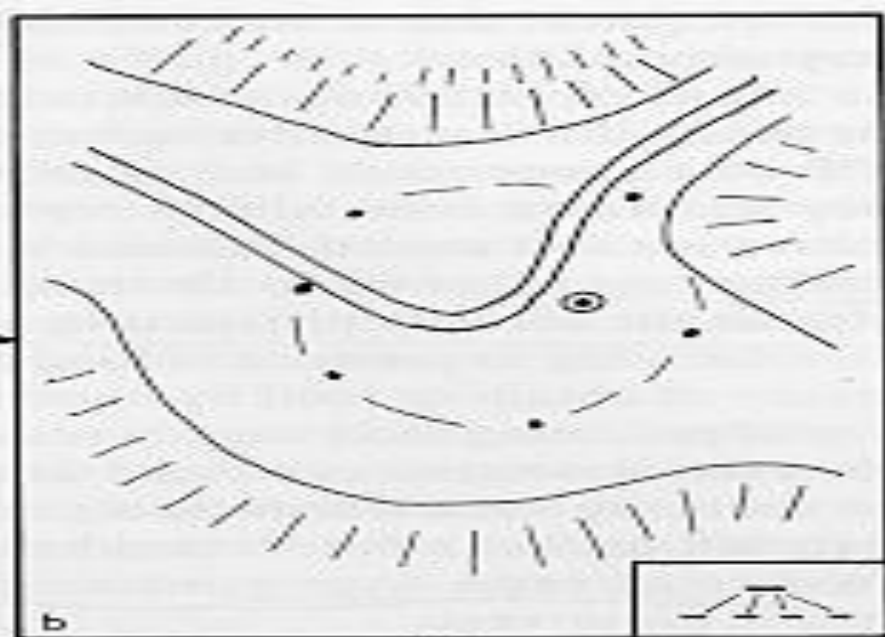
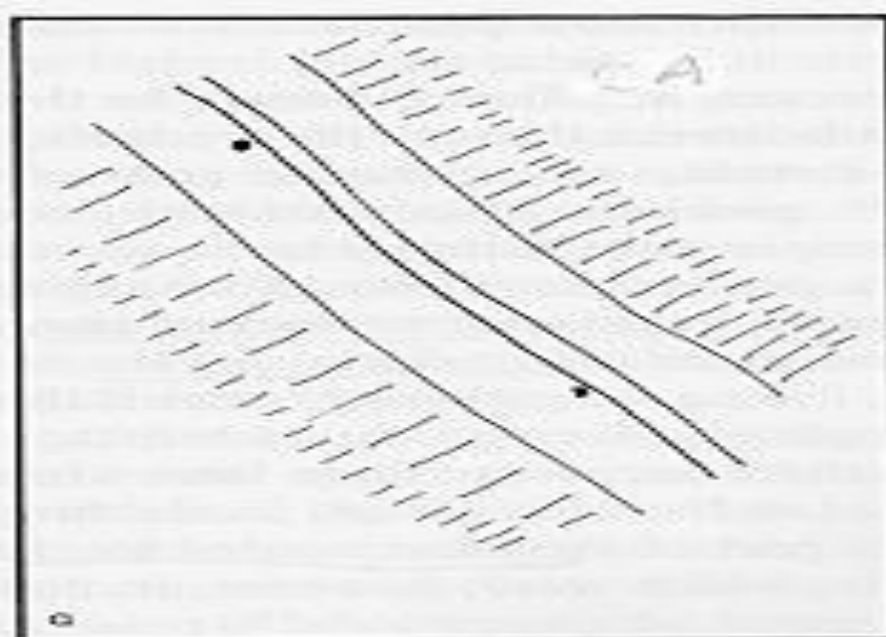

Scattered Settlement

Line Settlement

ขีดจำกัดการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน (The Limits of Settlement Growth)

◆ โรแลนด์ เฟลทเชอร์ (Roland Fletcher) นักโบราณคดี ได้พบว่า สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น อาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานมนุษย์

เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการก่อสร้างตัวอาคารและเส้นทางคมนาคม

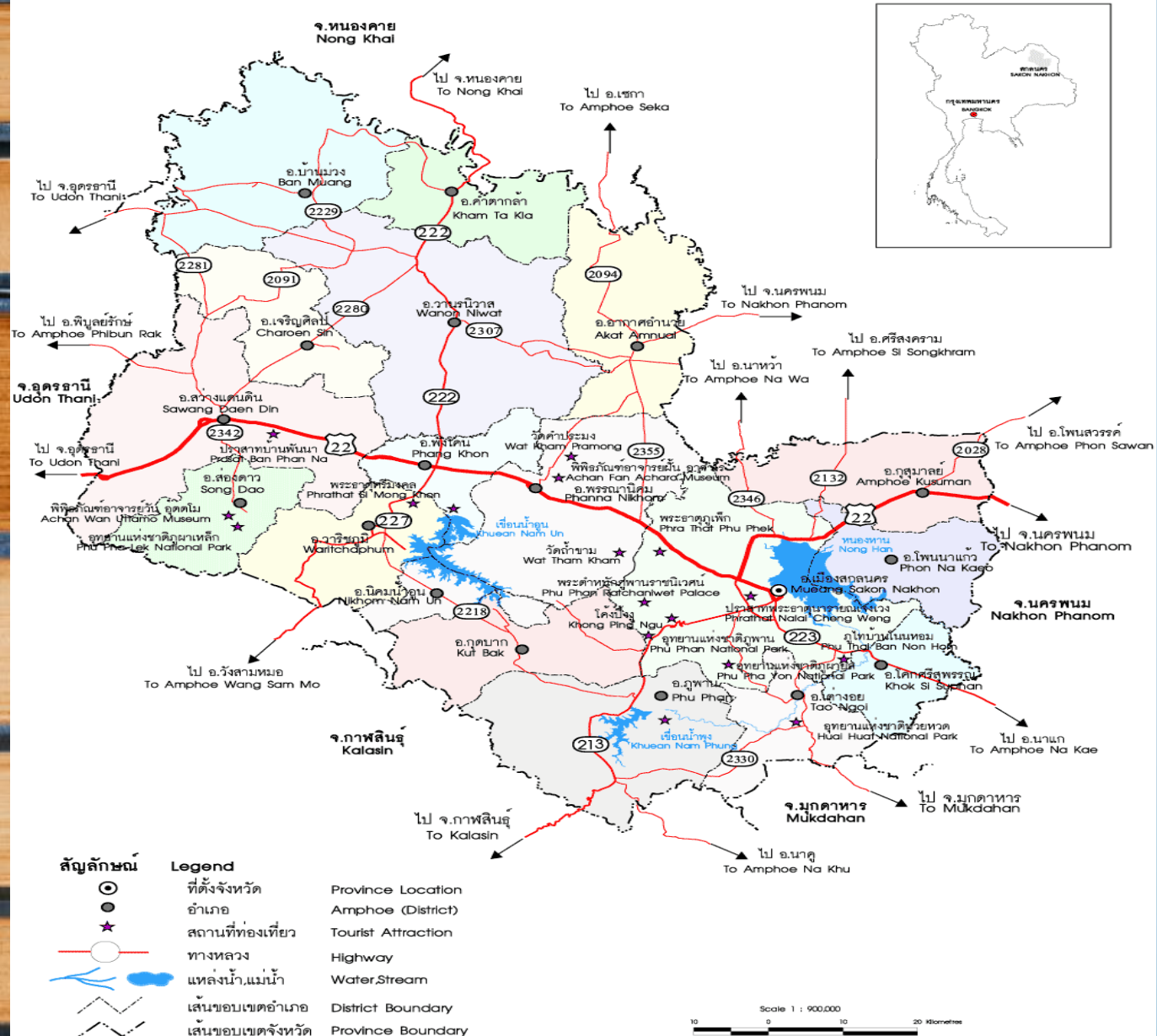
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลง

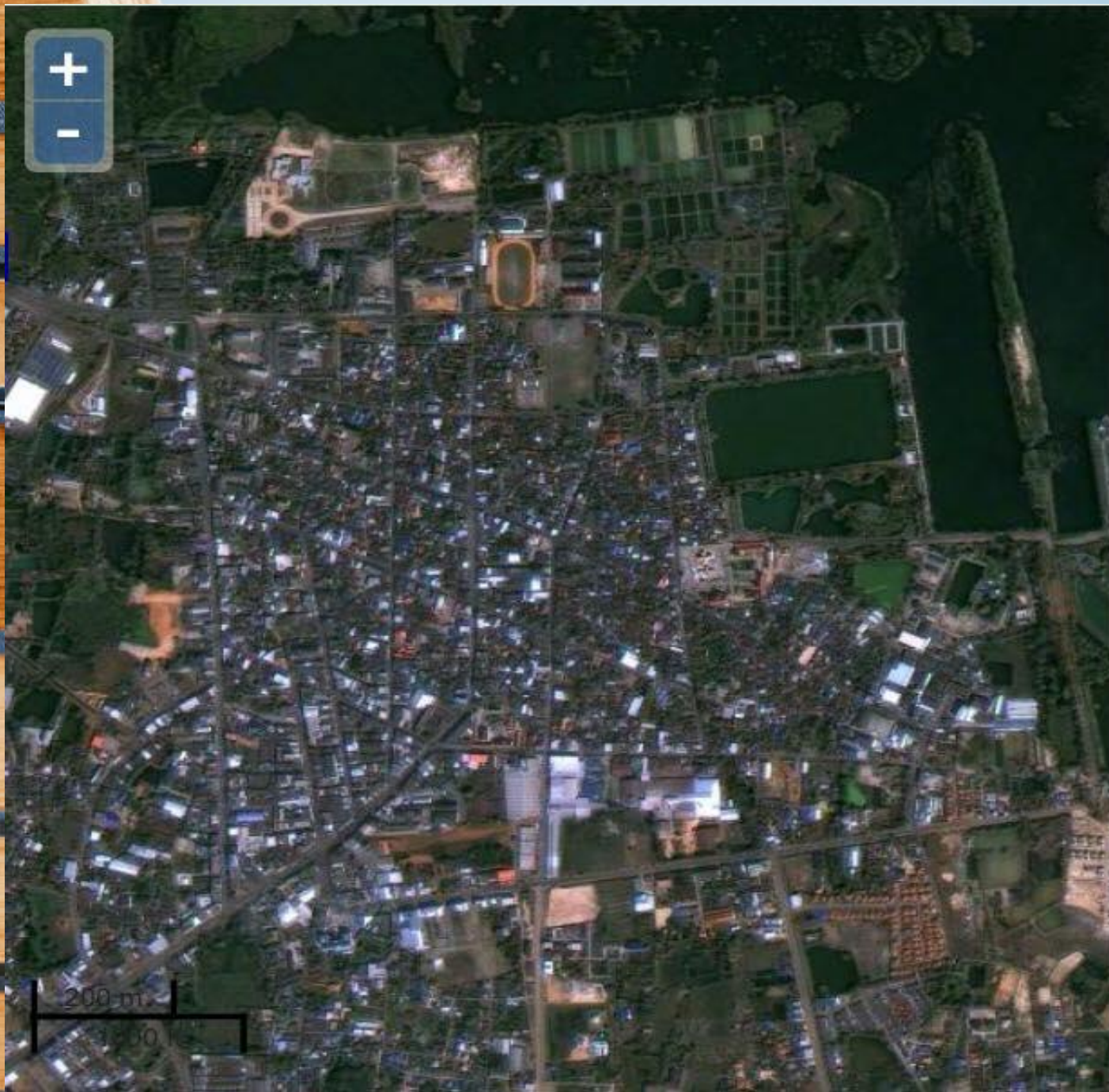
♦ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์

- อิทธิพลจากธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพพื้นที่ แหล่งน้ำ คุณสมบัติของดิน และทรัพยากรอื่น ๆ
- อิทธิพลจากสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ได้แก่ โอกาสการจ้างงาน การเพิ่มและลดของประชากร การให้บริการ การพักผ่อน นโยบายการวางแผนและการควบคุม
- อิทธิพลจากเทคโนโลยี ได้แก่ ระบบการขนส่ง ชนิดของอาคาร
- อิทธิพลจากมรดก ได้แก่ สิ่งดึงดูดและอุปสรรคของการตั้งถิ่นฐานแต่ดั้งเดิม ระบบถนน ต่อการพัฒนาในปัจจุบัน

แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร SAKHON NAKHON TOURIST MAP

ไทยรัฐ
นิวส์โชว์

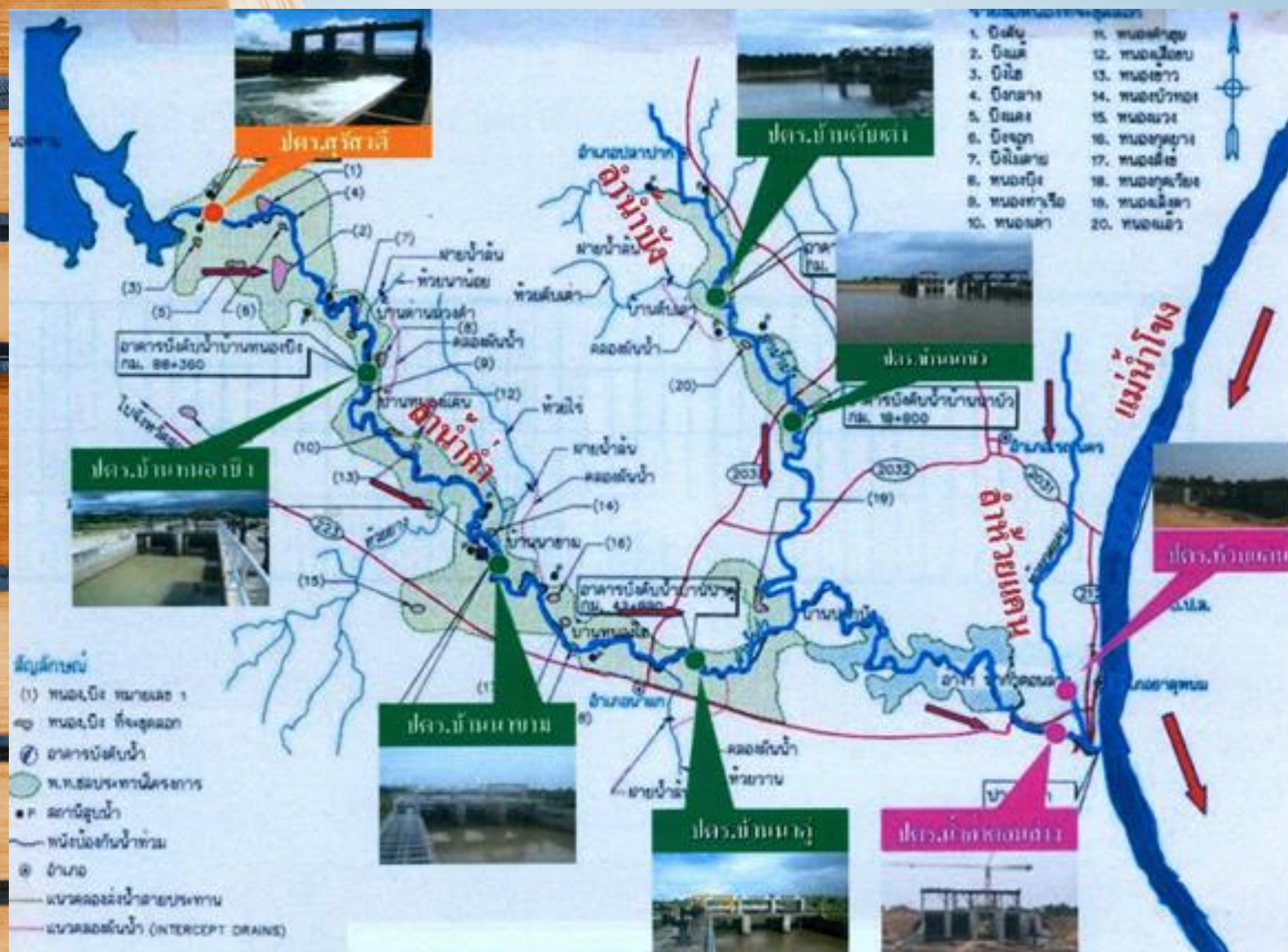
ย้อนรอยเส้นทางน้ำท่วมสกลนคร

ไทยรัฐ TV
32 HD
LIVE 21:12

ประตูละบายน้ำสุรัสวดี

ปัญหาการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในประเทศไทย

♦ การเพิ่มประชากรเมืองและการขยายเขตเมือง

- มีการขยายเขตการตั้งถิ่นฐานระดับเมืองเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ชนบทอย่างไม่มีระเบียบ
- เกิดปัญหาการจัดการเรื่องโครงข่ายระบบขนส่งสาธารณูปโภค เช่น ระบบน้ำ ไฟฟ้า การกำจัดของเสีย
- แนวทางการแก้ไขคือ การจัดรูปที่ดินในเมือง การกำหนดโซนนิ่ง การควบคุมการก่อสร้างอาคาร

♦ การกระจายตัวประชากรเมืองขาดความสมดุล

- เกิดเอนนคร (Primate city)
- เกิดชุมชนแออัด (Squatter Settlement)
- เกิดเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal Sector)